

DOI 10.51558/2490-3647.2021.6.1.143

UDK 341.48

Primljeno: 07. 09. 2020.

Izvorni naučni rad

Original scientific paper

Enis Omerović

KRIVIČNA ODGOVORNOST DRŽAVA U MEĐUNARODNOME PRAVU: *RETHINKING* ILI TRAJNO NAPUŠTANJE KONCEPTA?

Odgovornost država i međunarodnih organizacija predstavlja suštinsko pitanje suvremenoga međunarodnoga prava. Čini se da se na ovo pitanje nadovezuju sve ostale rasprave u ovoj grani prava. Zapravo, kada god neka država povrijedi svoju međunarodnu obavezu, pojavi se pitanje odgovornosti takve države. No, osim što je suštinsko, ovo pitanje predstavlja i izuzetno politički osjetljivo područje, budući da su samo neke države, rukovođene poglavito poštivanjem i traženjem poštivanja svoga teritorijalnoga suvereniteta i načelom jednakosti svih država, spremne prihvatiti sve konsekvence takvog svog ponašanja u međunarodnome općenju s drugim subjektima međunarodnoga prava, dok će one jednakije od drugih (*primus inter pares*), velike svjetke sile, biti uglavnom nevoljne prihvatiti pravnu odgovornost za svoje protupravne čine, a posebno za izvršenje međunarodnih zločina u užem smislu, u koju skupinu ubrajamo zločin genocida, zločine protiv čovječnosti, ratne zločine i zločin agresije. Kod međunarodnih organizacija problemi su u ovome smislu možda još i veći.

U radu ispitujemo smisao daljnje opstojnosti koncepta krivične odgovornosti država i međunarodnih organizacija, želeći istovremeno ispitati pojam i određenje krivične odgovornosti transnacionalnih korporacija na međunarodnome planu, dok u drugome dijelu članka nastojimo osvijetliti i određenje političko-pravne odgovornosti. Pored toga što je vjerovatno međunarodnopravno neodrživ, čini se da je pristup zalaganju za krivičnu odgovornost države, pa i međunarodne organizacije, i nepotreban. Otuda bi trebalo raditi na izgradnji i temeljitoj razradi koncepta međunarodne odgovornosti države i međunarodne organizacije u uvjetima

međunarodnih zločina *stricto sensu*, odnosno teških povreda obaveza koje proizilaze iz preemptornih normi općega međunarodnoga prava. Na ovaj bi se način, bez stvaranja pravno neodrživih konstrukcija, postigao u suštini isti cilj.

Ključne riječi: međunarodni zločini u užem smislu; država; međunarodna organizacija; krivična odgovornost; krivična odgovornost pravnih osoba; političko-pravna odgovornost

1. UVODNE POSTAVKE

U radu ćemo obuhvatiti samo najosnovnije postavke učenja koje se suštinski sastoji u tome da poglavito država, kao organizirani političko-pravni entitet, može biti krivičnopravno odgovorna u uvjetima izravnoga činjenja najtežih međunarodnih zločina, odnosno zločina *stricto sensu*, poput genocida, zločina protiv čovječnosti, ratnih zločina i agresije. No, prije prelaska na raspravu o krivičnoj odgovornosti države te, s ovim u vezi, o eventualnoj projiciranoj krivičnoj odgovornosti međunarodnih organizacija, dat ćemo pregled i kritički osvrt na odgovornost pravnih osoba, posebno onu krivičnu, i posebno na međunarodnopravnome nivou, odnosno iz međunarodnopravnoga (krivičnoga) ugla promatranja ove problematike. Nakon rasprave o krivičnoj odgovornosti pravnih osoba na međunarodnoj razini, prelazimo na pregled osnovnih postavki učenja o krivičnoj odgovornosti država u uvjetima činjenja međunarodnih zločina, a potom nastavljamo s prikazom perspektiva i naravi takve odgovornosti, odnosno je li takva odgovornost uopće podržana i održiva. U pravu o odgovornosti država, čl. 19. prijašnjega Nacrta Pravila o odgovornosti država za međunarodne protupravne čine predviđao je razlikovanje međunarodnih zločina i delikata, dok je s konačnim Nacrtom Pravila iz 2001. ova dioba napuštena. Jednako tako, ni Nacrt Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija za međunarodne protupravne čine iz 2011. ne predviđa ovu terminološku razliku. Da li bi valjalo ustvrditi da je u suvremenome međunarodnome pravu koncept međunarodne odgovornosti država i međunarodnih organizacija bez teoretskoga i praktičnoga osnova? Na kraju ćemo pokušati načiniti prikaz osnova pravno-političke odgovornosti država i vidjeti u čemu je razlika u odnosu na sadržinu i posljedice krivične odgovornosti navedenih subjekata međunarodnoga prava.

U radu polazimo od glavne hipoteze da je krivična odgovornost država, pod uvjetom da je ikada i postojala u međunarodnome pravu, danas napuštena. Ili ona, kao takva, u praksi nikada nije ni podržana. Iako postoje primjeri međunarodne

sudske prakse u smjeru krivične odgovornosti transnacionalnih društava u kontekstu činjenja međunarodnih zločina, takav je koncept danas, mada u teoriji postoje zagovornici ove vrste odgovornosti, za glavne međunarodnopravne subjekte ostao izvan primjene.

U dolasku do znanstvenih spoznaja, koristimo se pravnodogmatskom metodom, analizom sudske prakse, odnosno metodama analize i sinteze, ali i elementima induktivne i deduktivne metode. Rad je postavljen na način da nam predočava međunarodnopravni, i teoretski i praktični, presjek stanja u jednoj oblasti s kritičkim osvrtom na temeljni predmet istraživanja – postojeće međunarodnopravno uređenje, a sve s ciljem propitivanja i eventualnoga potvrđivanja odnosne hipoteze u tekstu.

2. (KRIVIČNA) ODGOVORNOST PRAVNIH OSOBA

U ovome dijelu analiziramo učenje o (krivičnoj) odgovornosti pravnih osoba (Vyver 1999: 297-298) [posebno multi(trans)nacionalnih korporacija]¹ u nacionalnim pravnim sistemima (Stoitchkova 2010: 7-11) ali i u međunarodnome pravu², odnosno na međunarodnoj razini (Stoitchkova 2010: 12-18). Potreba takvog pravnog uređenja koje se ogleda prvenstveno u tome da nedržavni akteri (eng. *non-state actors*), osobito „korporacije i oružane opozicijske skupine, imaju obaveze po međunarodnome pravu“ (Clapham 2008: 899), posebno u međunarodnome krivičnome pravu, i to poglavito glede činjenja zločina genocida i zločina protiv čovječnosti (*Ibid*: 926), proistekla je dijelom iz nemogućnosti potpune pravne kontrole ovakvih korporacija³, što predstavlja jedan od velikih izazova suvremenoga krivičnoga, međunarodnoga, ali i međunarodnoga krivičnoga prava. Ovakve tendencije proširivanja primjene međunarodnoga krivičnoga prava izvan pojedinaca pojavile su se i iz razloga prepoznavanja uloge i odgovornosti korporativnih entiteta kao svojevrstnih saučesnika u činjenju međunarodnih zločina (Clapham 2008: 899).⁴ Takva promišljanja protivna

¹ Usp. s porijeklom i razvojem teorije o sličnome konceptu koji je predstavljen u izrazu *state-corporate crime*, čija se suština ogleda u zajedničnome djelovanju države i korporacije u činjenju krivičnoga djela (Kramer, Michalowski i Kauzlarich 2002: 263-282).

² Na pitanje koliko je krivična odgovornost pravnih osoba postala dijelom međunarodnoga, a posebno dijelom međunarodnoga krivičnoga prava, ponegdje se među pravnim piscima naznačuje da je krivična odgovornost pravnih osoba odista „dio međunarodnoga prava i kao takva dio prava naroda u širem smislu, a njezina budućnost i sveobuhvatnost primjene tek dolazi“ (Savić 2013: 236).

³ „Corporations have neither bodies to be punished, nor souls to be condemned, they therefore do as they like.“ Edward, Lord Thurlow, preneseno iz Kelly (2012: 339).

⁴ Naprimjer, tipično korporativno saučesništvo u genocidu involvira opskrbu pojedinca, izvršitelja, s nužnom opremom ili podrškom radi izvršavanja zvjerstva (Kelly 2012: 340). Kod ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti, korporacije imaju čak i aktivniju ulogu – zapravo, privatne vojne kompanije, koje su uključene u direktnu

su stajalištu da suvremeno međunarodno krivično pravo nalazi svoju primjenu isključivo glede pojedinaca, da samo subjekti međunarodnoga prava imaju međunarodne obaveze te da se, slijedom stare maksime *societas delinquere non potest*, isključuje počinjenje međunarodnoga zločina, u ovome smislu, od strane privrednih subjekata (Clapham 2008: 899-900).

„Analiza primjene krivičnoga prava na pravne osobe u međunarodnome kontekstu, odnosno u kontekstu međunarodnih organizacija ili supranacionalnih tvorevina kao što je Europska unija, vrlo je šarolika“ (Savić 2013: 225). Osnovni problem jest izostanak ujednačenoga stava među državama o tom pitanju – no, unatoč tom problemu postoji trend sve većega prihvatanja krivične odgovornosti pravnih osoba, i to naročito u pogledu korporativnih subjekata, ali i „pobunjeničkih skupina, paramilitarnih formacija i političkih stranaka“ (Cf. Clapham 2008: 919 *et seq.*), te je očekivati da će uslijed sveopće globalizacije i ovo pitanje s vremenom dobiti globalne razmjere“ (Savić 2013: 225).

Vijeće Europe (Spalević 2011: 71-81) imalo je važnu ulogu u kreiranju jedinstvenoga uređenja krivične odgovornosti pravnih osoba u europskim državama (Savić 2013: 233). Tako je unutar ove međunarodne organizacije usvojeno nekoliko međunarodnih konvencija koje izravno ili neizravno imaju veze s odnosnom problematikom, a među tim ugovorima valja izdvojiti Konvenciju o zaštiti okoliša kroz krivično pravo iz 1998.⁵, Krivičnopravnu konvenciju o korupciji iz 1999.⁶ i Konvenciju o kibernetičkome kriminalu iz 2001.⁷, u kojim je uvedena krivična odgovornost za pravne osobe, „jer se na taj način pravnim osobama izražava veći prijekor za počinjeno djelo, nego što bi to bilo uvođenjem prekršajne ili neke druge odgovornosti“ (Savić 2013: 233).

Valja se obazrijeti na vrlo zanimljivo promišljanje koje datira iz posljednje decenije XX. stoljeća, a u vezi je s obrazovanjem stalnoga Međunarodnoga krivičnoga suda. Naime, države na međunarodnoj diplomatskoj konferenciji u Rimu nisu mogle postići konsenzus po pitanju utvrđivanja primjenjivih načela koja bi dozvolila da se korporativnim tijelima sudi na ovome Sudu.⁸ Čini se da je ovo naznaka pokušaja priznavanja krivične odgovornosti pravnim osobama, odnosno „korporativne krivične

---

borbu, možda su najozloglašenije u smislu činjenja zločina (*Ibid*: 341).

⁵ ETS – No. 172.

⁶ ETS – No. 173.

⁷ ETS – No. 185.

⁸ *Za šire v. Report of the Working Group on Penalties*, UN Doc. A/CONF.183/C.1/WGP/L.14/Add 1 od 7. jula 1998. Pripremni odbor za rad na nacrtu Statuta Međunarodnoga krivičnoga suda čak je bio izradio nacrt odredaba o kaznama za pravne osobe. Nav. prema Schabas (2000: 442).

odgovornosti“ (Stoitchkova 2010: 20) na razini i prema međunarodnome pravu, s obzirom da nemali broj nacionalnih pravnih sistema za pravne osobe predviđa krivičnu odgovornost te tako, posljedično tome, primjenu odgovarajućih krivičnih sankcija na pravne osobe kao takve. Kako ovaj prijedlog nije dobio potrebnu većinu s ciljem njegova inkorporiranja u Statut ovoga Suda⁹, to ovo međunarodno sudište danas, a prema važećemu Statutu, sudi isključivo pojedincima (Vyver 1999: 297).

Međutim, postoje promišljanja da Rimski statut posjeduje i omogućava dovoljno prostora za manevar, tako da krivnja i konstrukcija pravne odgovornosti na strani privrednih subjekata ne moraju biti odvojene od konačnoga statutarnoga okvira (Stoitchkova 2010: 138). Ovo iz razloga postojanja potrebe za širim tumačenjem nužnih elemenata *mens rea* i *actus reus*, što se može opravdati referiranjem na jedinstvenu narav korporacija i njihova uključanja u međunarodne zločine – ovakav pristup bi podrazumijevao da Međunarodni krivični sud izvrši analizu koja je slična onoj o utvrđivanju individualne odgovornosti u kontekstu kolektivnoga kriminaliteta, no, svakako, na drukčijoj ravni (*Ibid*). No, ovakav pristup nekima može biti radikaln, posebno u svjetlu nedavnih trendova ograničavanja, tj. sužavanja doktrina o odgovornosti koje su široko postavljene, a koje nalaze svoju primjenu u međunarodnome krivičnome pravu (*Ibid*).

I D. Scheffer glede pitanja može li korporacija počiniti zločin genocida, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine, i, s tim u vezi, može li se protiv takve korporacije provesti istraga i procesuiranje pred Međunarodnim krivičnim sudom, piše da je odgovor uvjetno afirmativan u odnosu na korporativne dužnosnike koji su odgovorni za kriminalno ponašanje svoje kompanije (2016: 35). Ipak, istraga i procesuiranje korporacija kao pravnih osoba zahtijevali bi kompleksne amandmane na Rimski statut (*Ibid*).

Valjalo bi istaknuti da je jedno drugo međunarodno krivično sudište, čini se, razriješilo dilemu oko pitanja mogu li korporacije biti (krivično) odgovorne u međunarodnome pravu. Naime, naslanjajući se na inherentne ovlasti Tribunala, Žalbeni panel Specijalnoga tribunala za Libanon (STL) odlučio je u dva predmeta *New TV S.A.L.* i *Akhbar Beirut S.A.L.* da Tribunal ima nadležnost nad korporacijama u pogledu djela nepoštivanja suda (eng. *contempt*). Žalbeni panel je donio takve odluke uprkos činjenici da ne postoji jasna odredba koja bi eksplicitno garantirala takvu nadležnost. (*Cf.* Bernaz 2015: 313-330). Ovo je odista prvi put da jedan međunarodni krivični tribunal u suvremenome međunarodnome pravu izvrši

---

⁹ Kontrasta radi, prvi glavni tužitelj Međunarodnoga krivičnoga suda L. M. Ocampo podržao je ideju tzv. korporativne odgovornosti za krivične povrede međunarodnoga prava (nav. prema Kelly 2012: 362).

jurisdikciju nad pravnim osobama.¹⁰ Unatoč tome što su ove sudske odluke ograničene u svome obimu, one zasigurno predstavljaju odluke od velikoga značaja, budući da su na međunarodnoj razini prisutne tendencije u smjeru nužnosti sveobuhvatnije korporativne odgovornosti (Opširnije u Bernaz 2015: 313-330).¹¹

Nadalje, činjenica da se kršenja međunarodnoga humanitarnoga prava uglavnom procesuiraju na nacionalnim i međunarodnim krivičnim sudištima nikako ne znači da za ove povrede ne može postojati i građanska odgovornost. Stoga se u pravnoj literaturi istražuje i koncept građanske odgovornosti korporacija koje su uključene u kršenja međunarodnoga humanitarnoga prava (Mongelard 2006: 665-691).

3. KRIVIČNA ODGOVORNOST DRŽAVE

„Kršenje međunarodnih obaveza ustanovljenih u interesu međunarodne zajednice kao cjeline (obaveze *erga omnes*), rodilo je i ideju o *međunarodnoj krivičnoj odgovornosti države*“ (Kreća 2008: 200). Ovo pitanje „već dugi niz godina zaokuplja kako teoriju¹² tako i praksu međunarodnoga prava, djeleći je u najmanje dva suprotstavljena „tabora““ (Majić 2005: 196). Još je M. Bartoš naučavao da:

„...odgovornost države može biti i krivična. Krivična odgovornost je dvojaka: ili se predviđaju sankcije Ujedinjenih nacija po odluci Vijeća sigurnosti protiv države koja grubo povrijedi međunarodno pravo u slučaju ugrožavanja ili povrede mira, ili se kažnjavaju određene osobe (ratni zločinci, izvršitelji genocida, itd). Otuda odgovornost države može biti: politička, za naknadu štete i krivična. Pitanje krivične odgovornosti države ili njezinih organa koji su izvršili povredu međunarodnoga prava bilo je

---

¹⁰ Žalbeni panel STL je 23. januara 2015. potvrdio da posjeduje nadležnost nad pravnom osobom, medijskom kućom *Akbar Beirut S.A.L.* iz Libanona, za djelo nepoštivanja suda, jer je ova medijska kompanija objavila imena svjedoka Tribunala koja su trebala ostati zaštićena za javnost. Žalbeni panel STL je u ranijoj svojoj odluci istovjetno odlučio u pogledu medijske kompanije *New TV S.A.L.* Za šire, v. <https://www.stl-tsl.org/en/the-cases/contempt-cases> (prist. 3. oktobra 2020.), kao i: <http://www.rightsasusual.com/?p=917> (prist. 3. oktobra 2020.).

¹¹ M. J. Kelly isto tako ustvrđuje da dolazi do povećanja priznanja u smislu da bi korporacije trebale snositi veću odgovornost za svoja djela, mada se mora priznati da pravo u ovome dijelu još uvijek evoluirala. Naime, ovaj autor se zalaže za priznavanje odgovornosti korporacija za zločin genocida u međunarodnome pravu, te, na koncu, zaključuje da međunarodno pravo kao takvo ne sprječava procesuiranje korporacija za saučesništvo u ovome zločinu (prema Kelly 2012: 341, 365). U prilog svojoj tezi poziva se na učenje da su korporacije subjekti međunarodnoga prava (*Ibid*: 343-345), subjekti Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. (*Ibid*: 345-347), te da su sposobne formirati nužnu genocidnu namjeru (*Ibid*: 357-361). Ako je Međunarodni sud u Den Haagu 2007. mogao zaključiti da države mogu biti počiniteljice genocida, otuda bi priznanje da i korporacije također mogu biti odgovorne za ovo djelo, predstavljalo logičan korak naprijed (*Ibid*: 366). Jednako tako v. Kelly (2011).

¹² Tako Gilbert (1990: 345); Brownlie (1983: 32 *ets eq*); Brownlie (1963: 152-154); Shaw (1986: 407-408); Marek (1978/79: 460-485).

neodređeno sve do kraja Prvoga svjetskoga rata. Tek versajski sistem ugovora [V. Vučinić 1999: 50] uvodi standardnu klauzulu o krivičnoj osudi izazivača rata. Ugovorom se konstatira krivnja i proglašava odgovornost države kao krivca da putem reparacija pruži naknadu štete, kao i da izda u ugovoru određene osobe pobjednicima da bi im se sudilo kao ratnim zločincima. Ovaj pokušaj imao je više moralni nego stvarni učinak, jer do efektivnoga suđenja nije ni došlo” (Bartoš 1954: 304-305).

Z. Vučinić se naslanja na ovo učenje i polazi od činjenica koje su vezane za problem krivične odgovornosti pravnih osoba (1999: 55-63). D. Stoitchkova u izgradnji svojih teza o potrebi priznanja krivične odgovornosti korporacija u međunarodnome krivičnome pravu, te, s tim u vezi, nužnosti premošćivanja prepreka u dovođenju međunarodnih korporacija pred Međunarodni krivični sud, želi ukazati na veću važnost modela *kolektivne*¹³ i *korporativne* krivične odgovornosti na međunarodnopravnom nivou (Cf. Savić 2013: 240). Ona polazi od konceptualizacije korporativnoga kriminala (Stoitchkova 2010: 24-28) i razvija svoju argumentaciju u raspravi preko problematiziranja pitanja *krivnje* i *kažnjavanja kolektiviteta* (*Ibid*: 33-42), odnosno *kolektivne odgovornosti*¹⁴. Korporativna odgovornost za činjenje najtežih međunarodnih zločina izvlači se tako iz nirnberškoga pravnoga nasljeđa, osobito iz doktrine urote (zavjere ili udruživanja radi izvršenja protupravnoga čina) (Stoitchkova 2010: 44-46) te samoga koncepta kriminalnih, odnosno zločinačkih organizacija. (*Ibid*: 46-50)¹⁵.

¹³ „U doba imperijalizma uvoznici kapitala u slabo razvijene zemlje konstruirali su tezu o kolektivnoj odgovornosti stanovništva zajedno s državom za slučaj ako stranim povjeriteljima ne bude bio plaćen ugovoreni dug. Otada je bilo više slučajeva upotrebe sile protiv države zaostale u reguliranju svojih javnih dugova, tzv. finansijskih intervencija [...]“ (Bartoš 1954: 303).

¹⁴ Zanimljivo je stajalište koje u ovome smislu iznosi Z. Vučinić: „Čak i pasivan odnos stanovništva prema zločinačkim postupcima njegove države ne može skinuti s njega krivičnu odgovornost jer se takvo ponašanje može tumačiti i kao odobravanje zločina. Kada bi se narod efektno suprotstavio državnim organima, malo je vjerovatno da bi oni mogli sprovesti zločinačke aktivnosti. Uostalom, praksa obiluje dokazima da stanovništvo ima mogućnosti da svoje nezadovoljstvo državnom politikom manifestira na različite načine, pa i radikalnim putem. Svježiji primjer je slučaj koji se dogodio u Indoneziji, sredinom 1998., kada je nakon masovnih i višednevnih demonstracija građana ove zemlje njezin predsjednik Suharto sišao s vlasti. To pokazuje da narod ima mogućnosti da se pobuni i protiv one državne politike na međunarodnome planu koja u sebi sadrži zločinački karakter [...]. Prema tome, u slučaju međunarodnoga zločina države i njezino stanovništvo bi trebalo tretirati odgovornim u krivičnopravnome smislu [...]. Razumije se, to treba učiniti onda kada ono zaista pokaže solidarnost sa zločinačkom politikom svoje države.“ (Vučinić 1999: 80). No, da li je ovakvo učenje zaista realno, praktički ostvarivo i, nadalje, pravično?

¹⁵ Čl. 9. Statuta Međunarodnoga vojnoga tribunala u Nirnbegu predviđao je da Tribunal može proglasiti, još za vrijeme suđenja, jednu grupu ili organizaciju – zločinačkom. (Zločinačkim organizacijama ili grupama proglašene su tek četiri, velikim dijelom, marginalne skupine. Usporedbe radi, Međunarodni vojni tribunal za Daleki Istok u Tokiju *nije imao nadležnost*, kao njegov pandan u Europi, voditi sudski postupak protiv organizacija,

Z. Vučinić, nadalje, raspravlja:

„[...] činjenica da država može učiniti međunarodni zločin i da se ta mogućnost sankcionira međunarodnim pravom, čini logičnim pitanje: zašto onda ne može da bude i krivično odgovorna za isto i da snosi krivične posljedice. Protivnici takve mogućnosti smatraju da je to zato što država ne može biti računljiva i vina, tj. da posjeduje subjektivne atribute krivične odgovornosti. Ako bismo prihvatili ovakvo gledište došli bismo u proturječnu situaciju da država može učiniti međunarodni zločin, ali da za njega ne može snositi krivičnu odgovornost, već samo političku i građansku[...]“ (Vučinić 1999: 68).

---

političkih stranaka ili skupina). Kritičari ove odredbe bit će stava da je ovo izravni atak na osnovno načelo u krivičnome postupku – načelo presumpcije nevinosti i da se *a priori* etiketiraju određene osobe, odn. organizacije. Interesantna je činjenica, kojoj pripisujemo rezolutni i rigidni karakter, da, kada Tribunal javno proglasi jednu organizaciju ili grupu za zločinca – ovakvo proglašenje smatra se konačnim, odn. već dokazanim *per se*, te više ne može biti osporavano. S ovim u vezi, Statut Tribunala u Njimegenu sadržavao je pravni koncept tzv. delegirane, nedirektno ili suptitivne odgovornosti koja ima svoju suštinu u kažnjavanju osobe za djela koja ta osoba nije izvršila, ali za koja se ona drži odgovornom *zbog njezina članstva* u nezakonitim planovima i urotama, odnosno organizacijama, jedino ukoliko se ispune određeni kumulativni uvjeti. Bitno je naglasiti da se pred Tribunalom nije sudilo organizaciji u konvencionalnome smislu, odn. ona se nije mogla naći na optuženičkoj klupi *per se*. Postupak pred Tribunalom, glede ovoga pitanja, išao je u smjeru istraživanja rada i djelovanja organizacije, a ne njezina suđenja, osuđivanja i kažnjavanja, kako se to *prima facie* može činiti. Čl. 9. Statuta napose je priznavao distinkciju između proglašavanja grupe ili organizacije za kriminalnu i „sudskoga postupka protiv svakog pojedinoga člana“. Nadležnost Tribunala, u ovome smislu, ležala je u sudskome procesuiranju pojedinaca, jer Statut u svojim odredbama ne proširuje izraz „pojedinaac“ na druge osobe u pravu, tako da se protiv organizacija ili grupa, koje su navedene u *Optužnici v. Hermann Goering et al.*, nije vodio krivični postupak. Tribunal nije bio nadležan da izrekne krivičnu sankciju protiv organizacije ili grupe, niti je Tribunal *via facti* bio nadležan osuditi pojedinca zbog njegove pripadnosti određenoj organizaciji ili grupi. U situacijama kada je Tribunal *proglasio* neku skupinu ili organizaciju zločinca – „nadležna državna vlast svake od potpisnica Sporazuma imat će pravo izvesti pojedinca, zbog pripadništva toj organizaciji, pred građanski, vojni ili okupacioni sud“. U tome smislu zapažamo da Statut Tribunala nije zahtijevao sprovođenje dodatnoga krivičnoga postupka pred Tribunalom protiv određenih osoba, pripadnika zločinačke organizacije ili grupe, nego je osiguravao da nadležne nacionalne vlasti imaju pravo da izvedu pojedince pred sud zbog članstva u njima (Omerović 2011: 322-324). *A fortiori*, i u nacionalnim zakonodavstvima toga vremena bilo je predviđeno da se određene organizacije proglase za izvanpravne. Naprimjer, Kongres Sjedinjenih Američkih Država izglasao je Zakon od 28. juna 1940., koji je, *inter alia*, predviđao da će se smatrati protuzakonitim za svaku osobu organiziranje ili pomaganje u organiziranju bilo kojega društva, grupe ili udruženja osoba koje podučavaju, podržavaju ili ohrabruju obaranje ili uništavanje bilo koje vlade u Sjedinjenim Američkim Državama silom ili nasiljem; ili da su članovi ili da postanu pripadnikom bilo kojega društva, grupe ili udruženja osoba, znajući za njihove ciljeve. Jedan od prvih zakona u engleskome pravu koji, jednim dijelom i na određeni način, obuhvata ili je obuhvatao materiju bespravnih organizacija i kažnjavanja pripadnika tih organizacija, jeste Zakon britanske Indije br. 30, od 14. novembra 1836., kao i Zakon o protupravnim organizacijama iz 1799., Zakon o revolucionarnim okupljanjima iz 1817. i 1846., kao i Zakon o javnome redu iz 1936. U njemačkoj pravnoj historiji, tokom Njemačkoga carstva i Vajmarske republike, jurisprudencija je davala veliku pozornost deklariranju pojedinih organizacija za kriminalne. Među statutarne primjere svakako spadaju: njemački Krivični zakon, donesen 1871., Zakon protiv paramilitarnih organizacija od 22. marta 1921., kao i Zakon protiv organizacija koje imaju za cilj urušavanje ustava Reicha od 21. jula 1922. (Omerović 2011: 324). Usp. Vyver (1999: 297-298).

Prema tome, pošto je odgovornost vezana za izvršenje međunarodnoga zločina, a ne političkoga delikta, ona stoga ne može biti tretirana političkom – već krivičnom (*Ibid*: 80). Primjera radi, kod zločina genocida, podsjećamo, postavlja se pitanje kako dokazati genocidnu namjeru kod država i/ili međunarodnih organizacija? D. Stoitchkova nalazi da su primjeri u praksi gdje se multinacionalne korporacije uključuju u činjenje zločina s ciljem uništenja ili diskriminiranja rasne, etničke, nacionalne ili vjerske skupine možda rijetki, no nisu nemogući (Stoitchkova 2010: 133). Glede dokazivanja genocidne namjere ovakvome pravnome subjektu radije bi se trebao uzeti konstruktivni metod, koji se fokusira na korporativni stav kao manifestaciju organizacijske *mens rea* (*Ibid*). Kao što i W. A. Schabas ustvrđuje, rasprave o specifičnoj namjeri u kontekstu kolektiviteta su „iskrivljene zbog našega fokusa na individualnu odgovornost“ (2008a: 964-965). Slijedom ove logičke matrice, isti autor postavlja pitanje je li uopće odgovarajuće koristiti izraz „specifična namjera“ kod organiziranih entiteta te tako poentira relevantnost elementa politike koji bi se trebao dokazivati u kontekstu odgovornosti takvih entiteta za zločin genocida (*Ibid*).¹⁶

Nadalje, u pravnoj se literaturi krivična odgovornost države opravdava i dodirnim tačkama između pojedinih krivičnih i međunarodnih sankcija, kada se ističe da sankcije u međunarodnome pravu pokazuju da „međunarodna zajednica ne ostaje indiferentna prema onim aktima država koja su protivna međunarodnome pravnome poretku. Navedene mjere [...] pokazuju da je njihova „misija“ u načelu istovjetna s „misijom“ mjera, tj. sankcija kojima država reagira prema građanima u slučajevima njihova protupravnoga ponašanja“ (Vučinić 1999: 88). Zapravo, ono što je zajedničko krivičnim sankcijama i sankcijama po međunarodnome pravu jeste cilj koji se njima želi postići. „Taj cilj je da se prekršitelj prava natjera da poštuje pravo, odn. da se izloži određenoj patnji, tj. trpljenju zbog protupravnoga ponašanja“ (*Ibid*). Ovim se, dakle, dokazuje da i sankcije međunarodnoga prava imaju u svojim materijalnim obilježjima krivičnopravne elemente, budući da im je cilj *kazniti* počinitelja međunarodnoga zločina.

Krivična odgovornost države u uvjetima *međunarodnih zločina* pokušava se dokazati i historijskim iskustvima kolektivnoga kažnjavanja za zločine (*Ibid*: 94-99), činjenicama koje su vezane za međunarodnu zajednicu kao univerzalnu vrijednost, odnosno time što međunarodni zločini napadaju vrijednosti zaštićene međunarodnim pravom, ali i činjenicom da međunarodna zajednica država i međunarodnih organizacija u cjelini ima biti pravno zaštićena *per se*, odnosno njezin

¹⁶ Takoder, v. Schabas 2008b:953-982.

međunarodnopravni poredak (Jørgensen 2000). S ovim u vezi je gledište da svjetski mir i sigurnost čovječanstva svojim aktivnostima u prvome redu ugrožavaju same države, a ne pojedinci (Jovanović 1962: 67-85; prema Jovašević 210: 170). To ugrožavanje mira proizilazi iz moći države, pa stoga sve mjere koje bi bile uperene isključivo protiv pojedinaca ne bi dovele do stvarnih i željenih rezultata (Jovašević 2010: 170).

Također se nalazi razmišljanje da koncept krivične odgovornosti i, sljedstveno tome, njegova primjena ne bi bili protivni načelu suvereniteta država, budući da je suverenitet države odavno izgubio svoj apsolutni karakter¹⁷ s obzirom da ga je razvoj međunarodnoga prava sve više sužavao i to kroz uvođenje brojnih obaveza i zabrana određenih ponašanja (Vučinić 1999: 126). Uostalom, i suvremeni sistem međunarodnih sankcija, posebno onih na koje ovlašćuje Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija temeljem glave VII Povelje Ujedinjenih nacija predstavlja, u znatnoj mjeri, čimbenik ograničenja suvereniteta države, jer dejstvo takvih sankcija pogađa ne samo državu, već i sve njezine građane (Usp. Vučinić 1999: 126)¹⁸. S druge strane se ističe argument da ako bi se protiv države i međunarodne organizacije primjenjivale krivične sankcije, koje su po svojoj naravi usmjerene isključivo prema pojedincu, a ne prema kolektivitetu, tada bi ovakve kazne neminovno pogađale sve članove jedne zajednice, što je u krivičnome pravu nedopustivo (Majić 2005: 197). No, ne čini li se da i određene međunarodne sankcije idu u tome smjeru? Njih će u državi prema kojoj su primijenjene itekako osjetiti cjelokupno stanovništvo, ili bar veći njegov dio.

Na koncu, sve navedeno ide u prilog tvrdnji

„[...] da je izvršenje međunarodnoga zločina od države zapravo jedan kompleksan mehanizam postupanja različitih subjekata, koji u većem ili manjem obimu ostvaruju udio u međunarodnome zločinu, pa time i u sistemu krivične odgovornosti. Upravo ti razlozi daju dovoljno osnova i inspiracije za preispitivanje održivosti sistema isključive individualne krivične odgovornosti u međunarodnome pravu“ (Vučinić 1999: 81).

U skladu sa prethodnim, krivična odgovornost države u svome specifičnome obliku ne bi isključila krivičnu odgovornost pojedinaca, niti bi, obratno, krivična odgovornost pojedinaca spriječila ispitivanje i utvrđivanje krivične odgovornosti

---

¹⁷ Doktrina apsolutnoga i nedjeljivoga (neodvojivoga) suvereniteta država jednostavno ne može biti primjenjiva na sadašnju praksu budući da na temelju njihova pristanka i u skladu sa svojim vlastitim interesima države prihvataju ograničenja u pogledu svojih suverenih prava putem običajnoga prava i prava ugovora (Boczek 2005: 118).

¹⁸ No, L. C. Green je gledišta da glava VII Povelje Ujedinjenih nacija ne sadrži nikakvu primjenu krivičnoga prava protiv države prekršiteljice, već sadrži odredbu o primjeni ekonomskih i, čak, vojnih sankcija (1981: 16).

države. Upravo „istovremena primjena oba ova koncepta [...] bila bi veća garancija da će se ispuniti ciljevi međunarodne represije i spriječiti ponavljanje zločina, čime bi se efikasnije zaštitila međunarodna zajednica kao opće dobro svih država“ (*Ibid*: 126). Zapravo, smatra se da država, kao i osobe koje djeluju u njezino ime, snose krivičnu odgovornost za teške povrede međunarodnoga prava koje se, s obzirom na njihovu težinu, svirepost i nipodaštavanje ljudskoga života, svrstavaju u kategoriju krivičnih djela prema općem shvatanju prava prosvijećenih država – stoga se ne može dopustiti da država ostane nekažnjena za najteže oblike međunarodnih zločina jer se u države udružuju pojedinci i na taj način neizmjereno povećavaju mogućnosti za nanošenje zla (Marković 1968: 545-550).

Kako je u međunarodnome krivičnome pravu danas općeprihvaćeno načelo individualne krivične odgovornosti, tako više nije sporno ni u pravu o odgovornosti da države i međunarodne organizacije trebaju biti, ali i jesu, pravno odgovorne za međunarodne protupravne čine. Čini se da nema više mjesta ni pitanju da li za učinjena međunarodna krivična djela, odnosno međunarodne zločine država i/ili međunarodna organizacija, kao međunarodnopravni subjekti, mogu odgovarati po međunarodnome pravu.¹⁹ U prilog ovom stajalištu je i tvrdnja da je takva odgovornost država i opravdana budući da se najčešće međunarodni zločini i vrše „za vrijeme rata, oružanoga sukoba ili okupacije koji se upravo poduzimaju u ime i za račun neke države“ (Jovašević 2010: 169). Stoga se i ističe da je logično i opravdano da pored pojedinca za najteže zločine kojim se krše norme međunarodnoga prava, kao što su zločini protiv mira i zločini protiv čovječnosti, treba da odgovaraju i države (Jørgensen 2000: 112-135) budući da u najvećem broju slučajeva međunarodne zločine nije moguće izvršiti bez, makar i prešutne podrške države, a najčešće je ova uloga i daleko značajnija (*Ibid*: 208-233). Otuda, „postojanje građanske i političke odgovornosti države, proizašle iz protupravnoga djelovanja "njezinih organa"²⁰, danas u međunarodnome pravu nije sporno“ (Majić 2005: 195). „Organi države djeluju u njezino ime i država praktički preko njih i postoji, tako da u ovom slučaju nema spora o odgovornosti koja je "direktna"²¹ (*Ibid*).²¹ Tako oblici odgovornosti države mogu

¹⁹ Godine 1999. u teoriji je bilo sporno da li za učinjena međunarodna krivična djela treba odgovarati i država (kao kolektivitet). Usp. Seršić (1999a: 731-750).

²⁰ Vidjeli smo da je danas „van spora da država odgovara za svoje organe“ (Bartoš 1954: 305).

²¹ Slijedom ovakvoga učenja, smatramo da nema sporenja da i odgovornost međunarodnih organizacija u ovome smislu bude, po svome obliku, direktna. S druge strane, prisjetimo se da od izravne, direktne, originarne odgovornosti države (*oblik* odgovornosti za akta njezina državnoga aparata, odnosno njezinih vlastitih organa) valja razlikovati tzv. namjesničku ili vikarnu odgovornost, tj. *Oblik* odgovornosti države za akte privatnih osoba izvršenih na njezinoj teritoriji, a predstavljaju izvjesnu povredu međunarodnoga prava. „Vikarna ili namjesnička odgovornost se tiče odgovornosti države za radnje ili propuste pojedinaca, grupa pojedinaca ili pravnih osoba,

dovesti i do političke odgovornosti koja može biti sankcionirana kroz međunarodnu osudu ili izolaciju, ili *međunarodne građanske odgovornosti* države, gdje je središnje pitanje – pitanje naknade (Majić 2005: 196). Neophodna je stoga jasna distinkcija između

„[...] odgovornosti države po osnovu povrede bilo koje međunarodne obaveze, kao što su naprimjer obaveze iz dvostranih trgovinskih ugovora, i odgovornosti proizašle iz povrede fundamentalnih obaveza, kao što su zabrana vođenja agresivnoga rata (počinjenja agresije), kršenja Ženevskih konvencija ili, pak, Konvencije o genocidu. Prema njima, za razliku od prvih, gdje bi se mogao zadržati klasični institut međunarodne „civilne“ odgovornosti države, povrede ovih, fundamentalnih obaveza predstavljaju zločine države, koji zahtijevaju njezinu krivičnu odgovornost“ (Ibid: 198).

Ipak, svjedoci smo još uvijek različitih tumačenja odgovornosti, osobito država, i to u uvjetima međunarodnih zločina, posebno glede njezine pravne prirode i karaktera. Stoga toliko i ne čude teorijska razmatranja pitanja *političke, građanske, međunarodnopravne* (usp. Seršić 1999b: 5-22), ali i *krivične* odgovornosti države za međunarodna krivična djela²², pored odgovornosti pojedinaca (Jørgensen 2000: 45-

---

koje ne djeluju u ime države, a pričine štetu [povrijede pravo] stranoj državi ili njezinim fizičkim ili pravnim osobama. Klasično međunarodno pravo je odgovornost države za protupravne akte fizičkih osoba vezivalo za ideju saučesništva države. Država je smatrana odgovornom ukoliko je bila svjesna da pojedinac namjerava počiniti zločin protiv druge države ili njezinih državljana a ne spriječi ga u toj namjeri, ili ukoliko država pruži zaštitu takvoj osobi odbijanjem izručenja ili propuštajući da ga kazni. Smatra se da na taj način država prešutno odobrava akt pojedinca, uspostavlja vezu solidarnosti s njegovim protupravnim aktom, odnosno da krši obavezu da spriječi subjekte pod svojom nadležnošću da čine povrede prava druge države. Iz ovakvog shvatanja proizilazi i sam izraz „vikarna ili namjesnička odgovornost“. Pozitivno međunarodno pravo dopušta odgovornost države za akte privatnih osoba ili grupa osoba koje ne djeluju u njezino ime pod uvjetom da je propustila izvršiti svoju međunarodnu obavezu sprečavanja nezakonitoga akta ili ukoliko, nakon što je akt počinjen, nije poduzela odgovarajuće zakonske mjere prema počinitelju. Drugim riječima, država ne odgovara za radnje pojedinaca *per se*, već za sopstveni propust, odsustvo dužne pažnje nadležnih državnih organa. Stoga, i sam izraz „vikarna odgovornost“ nije precizan i odgovarajući, budući da izražava koncepciju saučesništva države. Umjesto njega valja koristiti izraz „odgovornost države za akte privatnih osoba“ (Kreća 2008: 211-212). Za korektnu formulaciju ovoga izraza, v. *Yearbook of the ILC*, 1972, vol. II, 126. Posebno se pitanje odgovornosti države za akte privatnih osoba problematizira u uvjetima djelovanja neregularnih, paramilitarnih oružanih skupina (grupa, snaga), odnosno *non-state actors*. (Usp. Majić 2005: 195-196; Avramov i Kreća 1990: 83-84; Bartoš 1954: 301.) U ovome dijelu rasprave o odnosnom obliku odgovornosti države neizostavna je presuda Međunarodnoga suda u predmetu *Corfu Channel case, Judgment of April 9th, 1949: I.C.J. Reports 1949, p. 4*, ali i gledište prema kojem postoji pravo svake države na posjedovanje teritorijalnoga suvereniteta, kojem pravu odgovara posljedična obaveza da države „zaštite unutar svoga područja prava drugih država, naročito njihova prava na integritet i nepovredivost u miru i ratu“ (izraženo u: Permanent Court of Arbitration, *Island of Palmas Case (United States v. The Netherlands)*, 4. april 1928, UNRIAA, vol. II (2006) New York: United Nations, 839).

²² Krivična odgovornost države se posebno pominje u svjetlu *najtežih* zločina po međunarodnome običajnome pravu (Vyver 1999: 296).

58). Međutim, gornje predodžbe krivične odgovornosti država trebalo bi temeljitije kritizirati, budući da se radi o kolektivnoj krivnji. Ako bi postojala (krivična) odgovornost jednoga naroda, onda bi bili krivično odgovorni svi pojedinci koji čine jedan takav narod, makar oni bili protiv zločinačke politike svoje države. U tim bi uvjetima svi njegovi pripadnici morali dokazivati svoju nevinost, što bi bio potpuni besmisao, s obzirom da se u sudskome postupku dokazuje vinost, jer se polazi od presumpcije nevinosti, a ne nedužnost. Jednako tako, čini se da institut individualne krivične odgovornosti stoji protiv svake kolektivne krivnje. [O ovom institutu ili načelu više u Sliedregt (2012); Shaw (2014: 285 *et seq*); Klabbbers (2017: 149-153); Etinski *et al* 2017: 409 *et seq*.]

Uporedo s raspravama o krivičnoj odgovornosti države u literaturi sve su prisutnija naučavanja i o, kako smo vidjeli ranije u radu, krivičnoj odgovornosti multinacionalnih korporacija u međunarodnome (krivičnome) pravu, osobito glede međunarodnih zločina (Bernaz 2015: 313-330).

4. PERSPEKTIVE KONCEPTA KRIVIČNE ODGOVORNOSTI DRŽAVE

I pored doista brojnih razloga koji bi, uvjetno rečeno, mogli opravdati krivičnu odgovornost države²³, ali otuda i krivičnu odgovornost međunarodnih organizacija, prvenstveno za činjenje međunarodnih zločina *stricto sensu*, odnosno teških povreda obaveza koje proizilaze iz peremptornih normi općega međunarodnoga prava, „ipak na današnjem stepenu razvoja društvene zajednice, takav oblik (vrsta) odgovornosti nije prihvaćen“ (Jovašević 2010: 170-171)²⁴. Slijedom stare rimske maksime *societas delinquere non potest*, suglasno kojoj pravne osobe, pa time i država ne mogu biti subjekti krivičnoga djela, pa tako ni krivično odgovorni, protivnici krivične odgovornosti država ističu da je za svrhe dokazivanja ovakve odgovornosti nužno dokazati i subjektivni element kod počinitelja – *krivnju ili vinost*, a to je kod države odista nemoguće.²⁵ „Država ne može biti krivac u smislu krivičnoga prava, budući da pojam krivnje podrazumijeva subjektivni element (umišljaj ili nehat) koji se ne može pripisati apstraktnome biću kakav je država [...]“ (Kreća 2008: 201). Zapravo,

---

²³ Za *argumentum in favorem* krivičnoj odgovornosti država u međunarodnome pravu v. Marek (1978-79: 467-471).

²⁴ Jednako tako, V. Đ. Degan primjećuje da odgovornost države nije kaznene naravi – ona se kao takva može vezivati jedino za odgovornost pojedinca (Degan 2008: 80).

²⁵ Tako Jovašević (2010:171); Majić (2005: 196); Avramov, Kreća 1990: 83 *et seq*; Janković (1981: 132-136).

pristalice krivične odgovornosti države načelu subjektivne odgovornosti pojedinca, prema kojoj se traži dokazivanje krivnje za svrhe individualne krivične odgovornosti, pretpostavljaju načelo objektivne odgovornosti u slučaju zločina države (Majić 2005: 199)²⁶. Čini i zaključak iz Nirnberga, „da zločine protiv međunarodnoga prava vrše ljudi a ne apstraktna bića“²⁷, koliko god bio neprihvatljiv u smislu mogućnosti *izravne odgovornosti* država i međunarodnih organizacija za međunarodne zločine *stricto sensu*, ipak ide u prilog nijekanju postojanja i uopće opravdanosti teoretskoga bitisanja, ali i eventualne praktične primjene koncepta krivične odgovornosti država i međunarodnih organizacija.

Povrh svega, čini se da koncept krivične odgovornosti države nema dovoljno opravdanja, da je ovakva vrsta odgovornosti država naprosto neodrživa, zbog čega ju je i nemoguće adekvatno pravno uobličiti. Da je to tako, možda najbolje govori činjenica „da i pored brojnih pokušaja i zalaganja u ovome pravcu, ni jednim međunarodnim dokumentom, ovaj vid [vrsta] odgovornosti nije eksplicitno predviđen[a], a izgleda da se od koncepta „zločina države“ (Cf. Seršić 1999a: 731-750) definitivno odustalo“ (Majić 2005: 200) i u Nacrtu Pravila o odgovornosti država za međunarodne protupravne čine 2001. (napuštanjem čl. 19), dok ranije verzije, ali i ona konačna iz 2011. Nacrta Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija nisu uopće radile distinkciju *međunarodnih delikata* i *međunarodnih zločina* međunarodnih organizacija. Ovome svjedoči i činjenica da „u praksi ne postoje primjeri da je neka država bila oglašena krivično odgovornom: jedine kazne koje su ikada nametnute državama nakon sudskoga postupka bile su [tzv.] građanske kazne

²⁶ Međutim, kako spoznajemo na temelju odluke Međunarodnoga suda u predmetu *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, *Presuda, I.C.J. Reports 2007*, p. 43, Sud je za svrhe dokazivanja odgovornosti države za međunarodni zločin genocida zahtijevao da se državi dokaže subjektivni element ili *mens rea* genocida, a koja se ogleda u specifičnoj genocidnoj namjeri. Prema odnosnoj Presudi, odgovornost države za međunarodni zločin je prije subjektivne negoli objektivne naravi i karaktera. S druge strane, ovakvo stajalište i pravni rezon je donekle protivnik rješenjima iz Nacrta Pravila o odgovornosti država za međunarodne protupravne čine iz 2001., odnosno Nacrta Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija iz 2011., u kojima se nalazi da je odgovornost država i međunarodnih organizacija za međunarodne protupravne čine prvenstveno objektivna. Kao prilog raspravi u ovome domenu držimo da je najispravnije odrediti svojevrsnu *mješovitu* odgovornost država i međunarodnih organizacija u međunarodnome pravu, s obzirom da praksa pokazuje da odgovornost odnosnih međunarodno-pravnih subjekata nije ni čisto objektivna, niti čisto subjektivna. No, jednako tako, valja se referirati na čl. 55. (*lex specialis*) Nacrta Pravila iz 2001., u kojem se stipulira: „Ovi se članovi ne primjenjuju tamo gdje i u mjeri u kojoj su uvjeti za postojanje međunarodnoga protupravnoga čina ili sadržaj ili provođenje međunarodne odgovornosti države uređeni posebnim pravilima međunarodnoga prava.“ U ova se posebna pravila vjerovatno može ubrojiti i Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. Šire u Crawford *et al* (2010); usp. Gaeta (2007: 631-648).

²⁷ Presuda Međunarodnoga vojnoga tribunala u Nirnbergu od 1. oktobra 1946. (prema Petrović, Bisić i Perić 2011: 523).

[...] unutar okvira prava Europske unije“ (Crawford 2006: 13). Stoga sa stanovišta pozitivnoga međunarodnoga prava krivična odgovornost države predstavlja samo doktrinarnu koncepciju, pravilo *de lege ferenda* (Kreća 2008: 201), ili napušten koncept koji pripada pravnoj historiji.

Opravdana težnja i nastojanja da se donekle razdvoje *pravni režimi*²⁸ odgovornosti država i međunarodnih organizacija za međunarodna protupravna djela u općem smislu i odgovornosti odnosnih entiteta s međunarodnopravnom osobnosti za teške povrede obaveza koje proizilaze iz peremptornih normi općega međunarodnoga prava²⁹ ne smije se ni u kom slučaju miješati s *pravnom prirodnom* odgovornosti navedenih subjekata, niti je pohvalno u područje međunarodnoga prava o odgovornosti uvoditi, pod svaku cijenu, domaće krivičnopravne pojmove, institute, postavke, logičnosti i zakonitosti, odnosno razumijevati i tumačiti međunarodno pravo o odgovornosti kroz ili uz pomoć međunarodnoga krivičnoga prava ili nacionalnih krivičnopravnih nauka.³⁰

Na kraju, pored toga što je vjerovatno međunarodnopravno neodrživ, čini se da je ovakav pristup zalaganja za krivičnu odgovornost države, pa i međunarodne organizacije, i nepotreban.³¹ Prema M. C. Bassiouni, „krivična odgovornost države ne bi bila ništa drugo do simbolička manifestacija svjetske zajednice s ciljem stigmatiziranja međunarodnoga prekršiteljskoga ponašanja, neovisno o sadržini ili učinku takve stigmatizacije prilikom sprječavanja ili kontroliranja međunarodnoga prekršiteljskoga ponašanja“ (prema Vyver 1999: 296). Otuda bi trebalo raditi na izgradnji i temeljitoj razradi koncepta *međunarodne odgovornosti* države i međunarodne organizacije u uvjetima međunarodnih zločina *stricto sensu*, odnosno teških povreda obaveza koje proizilaze iz peremptornih normi općega međunarodnoga prava. Na ovaj bi se način, „bez stvaranja pravno neodrživih konstrukcija“ (Majić 2005: 200), postigao u suštini isti cilj.

---

²⁸ I A. Cassese zastupa tezu o postojanju dva pravna režima odgovornosti – *ordinary responsibility* i *aggravated responsibility* – obična i teža odgovornost. Svaka od njih ima svoja posebna obilježja [Cassese 2005: 245-262 (obična) i 262-277 (teža odgovornost)].

²⁹ L. C. Green naznačuje da se krivična odgovornost ne predviđa čak i kada povreda, za koju je država izravno ili neizravno odgovorna, očigledno predstavlja zločin po međunarodnome pravu. Jednako tako, međunarodna zajednica je daleko od priznavanja krivične odgovornosti država (Green 1981: 24, 39).

³⁰ S ovim u vezi, K. Marek naglašava da ne postoji način da se kanaliziraju koncepti krivičnoga prava u međunarodno pravo u odsustvu svih onih uvjeta koji su nužni za takav transfer (Marek 1978/79: 463).

³¹ S. Rossene tako piše da „nema potrebe dalje baviti se pitanjem da li je odgovornost države ‘građanska’ ili ‘krivična’, ili da li maksima *societas delinquere non potest* ima svoje mjesto u današnjem međunarodnom pravu“ (Rossene 1996: 106).

5. UMJESTO ZAKLJUČKA: POLITIČKO-PRAVNA ODGOVORNOST?

Krivičnu odgovornost ne bi trebalo miješati s organiziranim i sustavnim mjerama ili protumjerama koje međunarodna zajednica oličena u Ujedinjenim nacijama ili drugim međunarodnim organizacijama, osobito Organizaciji Sjevernoatlantskoga sporazuma (NATO), ili povrijeđene države pojedinačno ili grupno (u savezu ili koaliciji)³² na političkoj osnovi poduzimaju protiv države koja je počinila protupravni akt. „Radi se o fenomenu svojstvenom političkim odnosima uopće, pa prema tome, i za odnose država u primarno političkoj zajednici kakva je suvremena međunarodna zajednica, koji bi u kontekstu u kome raspravljamo uvjetno mogli nazvati političkom odgovornošću“ (Kreća 2008: 201).

„Kažemo uvjetno „političkom odgovornošću“, s obzirom na to da institut odgovornosti kao pravni institut predstavlja korelat precizno utvrđenih prava. U osnovi, politički odnos ne pretpostavlja precizno utvrđena prava, tako da politička odgovornost proizilazi iz političke odluke zasnovane na interesima i odnosu snaga. Zbog toga se i akcije koje Vijeće sigurnosti UN poduzima na osnovu glave VII Povelje protiv države ili grupe država koje narušavaju međunarodne obaveze kvalificira u članovima 41. i 47. Povelje kao „mjere“ a ne kao „sankcije“³³. Da je riječ o političkim a ne pravnim mjerama rječitro ilustrira faktička i pravna nemogućnost da se ove mjere poduzmu protiv velike sile – stalne članice Vijeća sigurnosti – poduzimanje takvih mjera je pravno gotovo nemoguće s obzirom na pravo stalnih članica Vijeća sigurnosti da negativnim glasom spriječe donošenje jedne takve odluke, a ukoliko bi se i donijela ona bi značila rat pod drugim imenom” (Schwarzenberger 1950: 263)³⁴.

³² Nasuprot sistemu kolektivne sigurnosti koji je svojevrsno institucionaliziran u okviru Ujedinjenih nacija, nalazi se decentralizirani sistem odgovora povrijeđene države ili skupine njih putem tzv. protumjera (eng. *Counter measures*), koje su priznate kao pravo i mogućnost prema pravu o odgovornosti u međunarodnome pravu. „To su zapravo mjere koje bi inače bile u suprotnosti s međunarodnim obavezama povrijeđene države glede odgovorne države da nisu poduzete od prve kao odgovor na međunarodno protupravno djelo od druge s ciljem osiguranja prekida i dobijanja zadovoljenja. Protumjere su sadržaj decentraliziranoga sistema putem kojih povrijeđene države mogu tražiti da odbrane svoja prava i da ponovno uspostave pravni odnos s odgovornom državom koji je bio prekinut međunarodnim protupravnim djelom“ (Crawford 2002: 281). S ovim u vezi, v. posebno čl. 49. (objekt i granice protumjera), čl. 50. (obaveze na koje ne utječu protumjere), čl. 51. (srazmjernost), čl. 52. (uvjeti koji se odnose na upotrebu protumjera), čl. 53. (prestanak protumjera) i čl. 54. (mjere koje poduzimaju države koje nisu povrijeđena država) Nacrta Pravila o odgovornosti država za međunarodne protupravne čine iz 2001. Usp. s čl. 51-57. (protumjere) Nacrta Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija iz 2011.

³³ Za raspravu o mjerama i/ili sankcijama u sistemu kolektivne sigurnosti Ujedinjenih nacija, pogledajte u B. Simma (2002: 701-759); Dimitrijević *et al.* (2012: 283-285).

³⁴ Nav. prema Kreća (2008: 202). Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija je prepušteno da u svakome konkretnome slučaju odluči što predstavlja prijetnju miru, narušenje mira ili čin agresije. To je „veoma široko ovlaštenje političkome organu koji svoje odluke donosi na temelju glasanja predstavnika država. Oni se u tome prvenstveno

Vansudsko rješavanje sporova u političkoj zajednici nekada može implicirati „politički element koji, ovisno od odnosa snaga i oportuniteta, može poprimiti i penalni karakter“ (Kreća 2008: 202). No, čini se pogrešnim poistovijetiti penalni element sadržan u političkim odlukama s krivičnom odgovornošću države. Zapravo, moglo bi se odrediti da penalni karakter ili elementi penalnoga karaktera političkih mjera, koje se u takvim slučajevima mogu poduzeti protiv države koja je počinila međunarodni protupravni akt, predstavljaju *kvazikrivičnu odgovornost države* (*Ibid*).

I neki drugi autori ustvrđuju da postoji i politička odgovornost države (Krivokapić 2010: 682)³⁵. A. Cassese navodi da postoji posebna odgovornost države za zločin agresije (2007: 841-849)³⁶. B. M. Janković ističe da država može snositi političku odgovornost (1974: 132). Na ovome tragu može biti i pravno rasuđivanje Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, sadržano u njegovoj odluci 1997., kada nalazi da valja razlikovati odluku nekog međunarodnoga sudišta od

„[...] zaključaka do kojih može doći neko tijelo za utvrđivanje činjeničnoga stanja na zahtjev Vijeća sigurnosti, ili *a fortiori* neko političko ili kvazi-političko tijelo. Zaključci takvih političkih tijela mogu neosporno predstavljati meritoran izvještaj o situaciji na određenome polju koje je od interesa za Vijeće sigurnosti. Takav izvještaj može sadržavati mišljenje relevantnoga tijela o tome da li je određena država prekršila međunarodne standarde. K tomu, zaključci gore navedenih tijela mogu sadržavati sugestije ili preporuke Vijeću sigurnosti o mjerama koje bi trebalo poduzeti. Naprotiv, Međunarodni sud [u ovome slučaju tribunal] (tj. raspravno vijeće, sudija ili predsjednik) provodi pravi sudski postupak: postupajući u skladu sa svim načelima i pravilima sudskoga kodeksa ponašanja, Sud [tribunal] ispituje ponašanje određene države kako bi formalno utvrdio je li ta država prekršila svoju međunarodnu obavezu suradnje s Međunarodnim sudom [tribunalom]³⁶. Nadalje, konstatacija Međunarodnoga suda [tribunala] ne smije sadržavati nikakve preporuke ili sugestije Vijeću sigurnosti o mjerama koje bi se mogle

---

vode interesima vlastitih zemalja, a tek potom interesom održanja mira. Uz to, Vijeće je sigurnosti po svome sastavu i načinu donošenja odluka nedemokratski organ. U njemu nisu zastupljene sve države članice Ujedinjenih nacija, dok stalni članovi imaju mogućnost da svojim negativnim glasanjem spriječe donošenje bilo kakve odluke, čak kada se radi i o flagrantnim slučajevima agresije. U praksi toga organa nakon 1945. sve se to pokazalo istinitim. Velike su sile, bilo preglasavanjem ili ulaganjem veta, uspjele gotovo svaki put paralizirati kolektivnu akciju svjetske organizacije kada su same počinjale agresiju, ili su to činili njihovi saveznici pod njihovom zaštitom. Od 1954. one su bile još vještije u tome da takva pitanja skidaju s dnevnoga reda Vijeća sigurnosti bez donošenja odluke, ili da ih uopće ne stavljaju na dnevni red. Tako se npr. sukob u Indokini i u Vijetnamu, u svojim različitim fazama, od kraja 1946. nije nikada razmatrao ni pred Vijećem sigurnosti ni Generalnom skupštinom“ (Degan 2011: 243). Također, usp. poglavlje „Moć u Ujedinjenim nacijama: kontrolirana ili nekontrolirana?“, u Račić (2010:177-189).

³⁵ Usp. Popović i Turčinović (2007: 213); Seizović (2007: 29).

³⁶ Usp. Degan (2011: 233-289, osobito na 257-259); Seršić (2007: 271-290).

poduzeti slijedom rečene sudske konstatacije. Kao što je već rečeno, Međunarodni sud [tribunal] ne može se uplitati u ovlasti Vijeća sigurnosti da izriče sankcije, koje se temelje na glavi VII Povelje Ujedinjenih nacija.”³⁷

Na temelju razmatranih predmeta pred Međunarodnim sudom, posebno slučaja *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*³⁸, kao i na osnovu shvatanja Suda u predmetu *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, kada je Međunarodni sud našao da nema zapreke za ovaj Sud da raspravlja o pitanju koje je u isto vrijeme predmet rješavanja u Generalnoj skupštini ili Vijeću sigurnosti,³⁹ odnosno da to neće odvratiti Sud da raspravlja o stvarima koje su iznijete pred njega⁴⁰, te analizom odluke Suda u predmetu *Lockerbie*⁴¹, a posebno izdvojenoga mišljenja sudije Weeramantry⁴², smatramo da bi bilo nesporno ustvrditi da nema zapreke, a shodno Statutu Suda, da i Međunarodni sud u nekome pravnome sporu zaključi da je neka država *povrijedila svoju međunarodnu obavezu* u pogledu prijetnje silom, upotrebe sile ili čina (zločina) agresije. Sljedstveno takvome gledištu, i Vijeće sigurnosti UN⁴³, kao izvršno-politički organ, temeljem glave VII Povelje⁴⁴, ali i Međunarodni sud, kao glavni sudski organ

³⁷ ICTY, *Tužitelj v. Tihomir Blaškić*, Žalbeno vijeće, Odluka po zahtjevu Republike Hrvatske za preispitivanje odluke Raspravnoga vijeća II od 18. jula 1997, 29. oktobar 1997, IT-95-14, par. 35, 36.

³⁸ Usp. posebno: *Application instituting Proceedings, Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, 23. juni 1999.

³⁹ ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004*, p. 136.

⁴⁰ Odista, „prema čl. 24. Povelje Vijeće sigurnosti ima „primarnu odgovornost za održavanje međunarodnoga mira i sigurnosti“, te u tome duhu ono može nametnuti državama „eksplicitnu obavezu da se povinuju ukoliko, naprimjer, ono izda naredbu ili komandu [...] prema Glavi VII“ i može, u tome cilju, „zahtijevati izvršenje prinudnim akcijama“ (ICJ, *Certain Expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2, of the Charter), Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1962*, p. 163). Međutim, Sud nalazi „da čl. 24. referira na primarnu, ali ne nužno i na isključivu nadležnost“ (ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004*, p. 136, 148, par. 26. Kurziv dodan.) u odnosu na staranje o međunarodnome miru i sigurnosti.

⁴¹ *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 1998*, p. 9. Također v. dio „Slučaj Lokerbi: propuštena mogućnost da se Međunarodni sud pravde izjasni o granicama nadležnosti Vijeća sigurnosti“, u Račić (2010: 81-83).

⁴² *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom), Provisional Measures, Order of 14 April 1992, I.C.J. Reports 1992*, p. 3, Dissenting Opinion by Judge Weeramantry.

⁴³ Usp. Simma (2002: 701-759); *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996*, p. 226.

Ujedinjenih nacija, temeljem svoga Statuta, imaju pravno uporište i ovlaštenje, svako u skladu sa svojim procedurama i pravilima postupka, donositi odluke s ovim u vezi.⁴⁵

Upravo bi se na osnovu prikazanih slučajeva⁴⁶ dalo zaključiti da u međunarodnome pravu postoji *međunarodnopravna odgovornost* države i međunarodne organizacije, koja se utvrđuje sudskim ili kvazisudskim putem po pravilima ove grane prava (kod država – Međunarodni sud), i ona *međunarodnopolitička, uvjetna politička* ili *političkopravna* odgovornost države (utvrđuje ju Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija), ali otuda i međunarodne organizacije, a što je naročito primjetno kod zločina agresije. Zapravo, kod zločina agresije najviše i dolazi do izražaja odnos dualiteta odgovornosti, i to njegova specifičnoga oblika, koji se ogleda u *krivičnoj odgovornosti* pojedinca i *političkopravnoj odgovornosti* države u isto vrijeme. Naime, prema *de lege lata*, samo država može izvršiti zločin agresije, a ne pojedinci u svome vlastitome svojstvu – stoga, „*akcesornu* krivičnu odgovornost mogu snositi samo najviši donositelji odluka u državi agresoru, a ne obični vojnici koji sudjeluju u agresivnome ratu“ (Degan 2011: 258). Slijedom potonjega razložno je razumjeti da je odgovornost države kod ovoga međunarodnoga zločina glavna, a, uvjetno iskazano, sporedna ili akcesorna ona najvišega dužnosnika u takvoj državi.

Valjalo bi na koncu odrediti da je političkopravna odgovornost države, ali i, bar teoretski, međunarodne organizacije, s penalnim ili kaznenim elementima, zapravo kvazikrivična odgovornost. Ona ni u kom slučaju ne može biti čisto krivičnopravne naravi i obilježja.

* * *

U našem smo istraživanju uočili tendencije u smjeru sveobuhvatnije međunarodne krivične odgovornosti te uključenja u taj koncept i međunarodnih korporacija.

---

⁴⁴ O osnovama prisilnih mjera međunarodnih organizacija v. Hurd (2011: 6-13. O ulozi Ujedinjenih nacija, poglavito Vijeća sigurnosti o staranju i ponovnom uspostavljanju međunarodnoga mira i sigurnosti v. *Ibid* (107, 133 *et seq*).

⁴⁵ Primjera radi, „u većini rezolucija koje posljednjih godina usvaja, Vijeće sigurnosti utvrđuje da je došlo do *prijetnje miru*, a ne do *narušavanja mira* ili *agresije*, dakle, do situacije koja objektivno ukazuje na najniži stepen opasnosti za očuvanje međunarodnoga mira i sigurnosti. Pored toga, radi se o utvrđivanju koje, upravo zbog toga što istovremeno uključuje odlučivanje na osnovu *objektivnih* elemenata situacije i *subjektivnu* procjenu namjera njezinih aktera. Također, konstatacijom da se radi o situacijama koje predstavljaju prijetnju miru, najlakše se obuhvataju unutrašnji oružani sukobi u najširem smislu te riječi“ (Račić 2010: 64). Vijeće sigurnosti tako djeluje i u situacijama unutrašnjih oružanih sukoba, humanitarnih kriza, državnih udara, međunarodnoga terorizma (*Ibid*: 64-70).

⁴⁶ Za šire bi zahtijevalo raditi novu znanstvenu raspravu glede odnosa dva organa Ujedinjenih nacija, Vijeća sigurnosti i Međunarodnoga suda kod utvrđivanja čina agresije.

Primjetno je širenje opsega krivične odgovornosti pravnih osoba, o kojima se sada raspravlja i na međunarodnoj ravni. Iako se vjerovatno stječe dojam afirmiranja ove vrste odgovornosti u međunarodnome pravu, to, ipak, nije slučaj s odgovornosti država i međunarodnih organizacija za međunarodne zločine u užem smislu, budući da na sadašnjem stepenu razvoja, shvatanja i tumačenja pravila međunarodnoga prava, koncept iz čl. 19. Nacrta Pravila o odgovornosti država za međunarodne protupravne čine (napuštenoga konačnim tekstom 2001.), u kojemu se pravila razlika između međunarodnih zločina i međunarodnih delikata, ne može se shvatiti u smislu podržavanja krivične odgovornosti navedenih subjekata međunarodnoga prava. Jednako tako, postojanje dva pravna režima međunarodne odgovornosti država i međunarodnih organizacija, i to odgovornosti za tešku povredu obaveza koje proizilaze iz imperativnih normi općega međunarodnoga prava i odgovornosti za povredu svih drugih međunarodnih obaveza, ne znači različitu prirodu i karakter odgovornosti odnosnih subjekata. U obje se situacije radi o *međunarodnoj* odgovornosti.

Na temelju svega iznijetoga, držimo da smo dokazali polaznu tvrdnju s početka istraživanja u smislu da je krivična odgovornost država, pod uvjetom da je ikada i postojala u međunarodnome pravu, danas napušten koncept.

LITERATURA

1. *Application instituting Proceedings, Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, 23. juni 1999
2. *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Presuda, *I.C.J. Reports 2007*, p. 43
3. Avramov, Smilja, Milenko Kreća (1990), *Međunarodno javno pravo*, Naučna knjiga, Beograd
4. Bartoš, Milan (1954), *Međunarodno javno pravo. I knjiga. Opšti deo. Izvori. Subjekti*, Kultura, Beograd
5. Bernaz, Nadia (2015), "Corporate Criminal Liability under International Law: The *New TV S.A.L.* and *Akhbar Beirut S.A.L.* Cases at the Special Tribunal for Lebanon", *Journal of International Criminal Justice*, 13, 2, 313-330.
6. Boczek, Boleslaw A. (2005), *International Law: A Dictionary*, Scarecrow Press, Inc., Lanham

7. Brownlie, Ian (1963), *International Law and the Use of Force by States*, Clarendon Press, Oxford
8. Brownlie, Ian (1983), *System of the Law of Nations: State Responsibility*, Part I, Clarendon Press, Oxford University Press, New York
9. Cassese, Antonio (2005), *International Law*, Oxford University Press, Oxford
10. Cassese, Antonio (2007), "On Some Problematical Aspects of the Crime of Aggression", *Leiden Journal of International Law*, 20, 4, 841-849.
11. Clapham, Andrew (2008), "Extending International Criminal Law beyond the Individual to Corporations and Armed Opposition Groups", *Journal of International Criminal Justice* 6(5), 899-926.
12. *Corfu Channel case, Judgment of April 9th, 1949: I.C.J. Reports 1949, p. 4*
13. Crawford, James (2002), *The International Law Commission's Articles on State Responsibility: Introduction, Text and Commentaries*, Cambridge University Press, New York
14. Crawford, James (2006), State Responsibility, u: *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, dostupno na: https://spacelaw.univie.ac.at/file-admin/user_upload/p_spacelaw/EPIL_State_Responsibility.pdf; pristupljeno-24. 10. 2020.
15. Crawford, James, *et al* (eds.) (2010), *The Law of International Responsibility*, Oxford University Press, Oxford
16. Degan, Vladimir Đ. (2008), "Zločin genocida pred međunarodnim sudištima", *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 58 (1-2), 77-95.
17. Degan, Vladimir Đ. (2011), "Odgovornost za zločin agresije u svim njezinim vidovima", *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti*, 48=510, 233-289.
18. Dimitrijević, Vojin, *et al.* (2012), *Osnovi međunarodnog javnog prava*, 3. izd, Beogradski centar za ljudska prava - Dosije studio, Beograd
19. Etinski, Rodoljub, Sanja Đajić, Bojan Tubić (2017), *Međunarodno javno pravo*, 7. izd, Univerzitet u Novom Sadu, Pravni fakultet, Novi Sad
20. Gaeta, Paola (2007), "On What Conditions Can a State Be Held Responsible for Genocide?", *European Journal of International Law*, 18, 4, 631-648.
21. Gilbert, Geoff (1990), "The Criminal Responsibility of States", *International and Comparative Law Quarterly*, 39, 2, 345-369.
22. Green, Leslie C. (1981), "New Trends in International Criminal Law", u: Y. Dinstein (ed.) *Israel Yearbook on Human Rights*, 11, 9-40.
23. <http://www.rightsasusual.com/?p=917> (pristupljeno 3. 10. 2020.)

24. <https://www.stl-tsl.org/en/the-cases/contempt-cases> (pristupljeno 3.10. 2020.)
25. Hurd, Ian (2011), *International Organizations. Politics, Law, Practice*, Cambridge University Press, New York
26. ICJ, *Certain Expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2, of the Charter)*, *Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1962*, p. 163.
27. ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, *Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004*, p. 136.
28. ICTY, *Tužitelj v. Tihomir Blaškić*, IT-95-14, Žalbeno vijeće, Odluka po zahtjevu Republike Hrvatske za preispitivanje odluke Raspravnoga vijeća II od 18. jula 1997, 29. oktobar 1997.
29. Janković, Branimir M. (1974), *Međunarodno javno pravo*, 3. izd, Naučna knjiga, Beograd
30. Janković, Branimir M. (1981), *Međunarodno javno pravo*, Naučna knjiga, Beograd
31. Jørgensen, Nina H. B. (2000), *The Responsibility of States for International Crimes*, Oxford University Press, New York
32. Jovanović, Ljubiša (1962), "Krivična odgovornost pojedinca u međunarodnom pravu", *Pregled*, br. 1-2, 67-85.
33. Jovašević, Dragan (2010), *Međunarodna krivična dela: odgovornost i kažnjivost*, Pravni fakultet u Nišu – Centar za publikacije, Niš
34. Kelly, Michael J. (2011), "Ending Corporate Impunity for Genocide: The Case Against China's State-Owned Petroleum Company in Sudan", *Oregon Law Review*, 90, 2, 413-448.
35. Kelly, Michael J. (2012), "Prosecuting Corporations for Genocide Under International Law", *Harvard Law & Policy Review*, Vol. 6, 339-367.
36. Klabbers, Jan (2017), *International Law*, 2. izd, Cambridge University Press, Cambridge
37. *Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948*
38. Kramer, Ronald C., Raymond J. Michalowski, David Kauzlarich (2002), "The Origins and Development of the Concept and Theory of State-Corporate Crime", *Crime & Delinquency*, 48, 2, 263-282.
39. Kreća, Milenko (2008), *Međunarodno javno pravo I*, 2. izm. i dop. izd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu - Službeni glasnik, Beograd
40. Krivokapić, Boris (2010), *Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa*, Službeni glasnik, Beograd

41. *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996*, p. 226.
42. Majić, Miodrag (2005), *Ratni zločin u međunarodnom krivičnom pravu*, Tehnička knjiga, Beograd
43. Marek, Krystyna (1978/79), "Criminalizing State Responsibility", *Revue Belge de Droit International*, 14, 461-485.
44. Marković, Milan (1968), "Pitanje odgovornosti za zločine protiv čovječnosti kao povrede najbitnijih ljudskih prava", *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 4.
45. Mongelard, Eric (2006), "Corporate Civil Liability for Violations of International Humanitarian Law", *IRRC*, 88, 863, 665-691.
46. *Nacrt Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija iz 2011*
47. *Nacrta Pravila o odgovornosti država za međunarodne protupravne čine iz 2001*
48. Omerović, Enis (2011), "Međunarodni vojni tribunal u Nirnbergu. Pravno-historijski pristup" (I dio), *Glasnik*, vol. LXXIII, br. 3-4.
49. Permanent Court of Arbitration, *Island of Palmas Case (United States v. The Netherlands)*, 4. april 1928, UNRIAA, vol. II (2006) United Nations, New York
50. Petrović, Borislav, Mustafa Bisić, Velimir Perić (2011), *Međunarodno kazneno sudovanje (pregled sudske prakse i relevantnih dokumenata)*, Privredna štampa, Sarajevo
51. Popović, Vitomir, Filip Turčinović (2007), *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet, Banja Luka
52. *Povelja Ujedinjenih nacija iz 1945.*
53. *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 1998*, p. 9.
54. *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom), Provisional Measures, Order of 14 April 1992, I.C.J. Reports 1992*, p. 3, Dissenting Opinion by Judge Weeramantry
55. Račić, Obrad (2010), *Ujedinjene nacije. Između moći i prava*, Službeni glasnik - Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Beograd
56. Rosenne, Shabtai (1996), "War Crimes and State Responsibility", u: Dinstein, Yoram; Tabory, Mala (eds.), *War Crimes in International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 65-106.

57. Savić, Vanja-Ivan (2013), *Razumjeti kaznenu odgovornost pravnih osoba*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
58. Schabas, William A. (2000), *Genocide in International Law. The Crimes of Crimes*, Cambridge University Press, Cambridge
59. Schabas, William A. (2008a), "Discussion: Corporate Liability and State Criminality", *Journal of International Criminal Justice*, 6, 5, 947-979.
60. Schabas, William A. (2008b), "State Policy as an Element of International Crimes", *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 98, 3, 953-982.
61. Scheffer, David (2016), "Corporate Liability under the Rome Statute", *Harvard International Law Journal*, vol. 57, 35-39.
62. Schwarzenberger, Georg (1950), "The Problem of an International Criminal Law", *Current Legal Problems*, 3, 1, 263-296.
63. Seizović, Zarije (2007), "Naličje „Svjetske pravde“ – Presuda Međunarodnoga suda pravde u predmetu Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore", *Društvena istraživanja – Časopis Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, I, 1, 25-30.
64. Seršić, Maja (1999a), "Međunarodni zločini država: posebna kategorija protupravnih čina?", *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 49, 6, 731-750.
65. Seršić, Maja (1999b), "Međunarodnopravna odgovornost država: pitanje krivnje i dužne pažnje", *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 49, 1, 5-22.
66. Seršić, Maja (2007), "Agresija, samoobrana i anticipatorna samoobrana", *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 57, 2, 271-290.
67. Shaw, Malcolm N. (1986), *International Law*, 2. izd, Grotius Publications, Cambridge
68. Shaw, Malcolm N. (2014), *International Law*, 7. izd, Cambridge University Press, Cambridge
69. Simma, Bruno (ed.) (2002), *The Charter of the United Nations. A Commentary*, 2. izd, vol. I, Oxford University Press, New York
70. Sliedregt, Elies van (ed.) (2012), *Individual Criminal Responsibility in International Law*, Oxford University Press, Oxford
71. Spalević, Žaklina (2011), "Krivična odgovornost pravnih lica", *Pravo – teorija i praksa*, 28, 7-9, 71-81.
72. *Statut Međunarodnog krivičnog suda iz 1998.*
73. *Statut Međunarodnog vojnog tribunala u Nirnbergu iz 1945.*
74. Stoitchkova, Desislava (2010), *Towards Corporate Liability in International Criminal Law*, School of Human Rights Research Series, vol. 38.

75. Vyver, Johan D. van der (1999), "Prosecution and Punishment of the Crime of Genocide", *Fordham International Law Journal*, 23, 2, 286-356.
76. Vučinić, Zoran (1999), *Krivična odgovornost države u međunarodnom pravu*, Službeni list SRJ, Beograd
77. *Yearbook of the ILC*, 1972, vol. II

CRIMINAL RESPONSIBILITY OF STATES IN INTERNATIONAL LAW: *RETHINKING* OR PERMANENT ABANDONMENT OF THE CONCEPT?

Summary:

The responsibility of states and international organizations is an essential issue of contemporary international law. All other debates in this branch of law seem to follow up on this issue. In fact, whenever a state violates its international obligation, the question of the responsibility of such a state arises. However, in addition to being essential, this issue is also an extremely politically sensitive area, as only some states, guided mainly by demand for respect for their territorial sovereignty and the principle of equality of all states, are willing to accept all the consequences of such behavior in international relations with other subjects of international law, while those that consider themselves more equal than others (*primus inter pares*), particularly the great world powers, will be largely reluctant to accept legal responsibility for their illegal acts, and especially for the commission of international crimes in the narrow sense, which includes the crime of genocide, crimes against humanity, war crimes and the crime of aggression. With international organizations, the problems in this regard are perhaps even greater.

In this paper we examine the meaning of further survival of the concept of criminal responsibility of states and international organizations, wanting to examine the concept and definition of criminal responsibility of transnational corporations at the international level, while in the second part of the article we try to shed a light on political-legal responsibility. In addition to the fact that this concept is probably unsustainable under international law, it seems that the approach to advocating for the criminal responsibility of the state, as well as international organizations, is unnecessary. Therefore, we should work on building and thoroughly elaborating the concept of *international* responsibility of the state and the international organization in the conditions of international crimes *stricto sensu*, in other words, serious breaches of obli-

gations arising from peremptory norms of general international law. In this way, without creating legally unsustainable constructions, essentially the same goal would be achieved.

Keywords: international crimes in the narrow sense; State; international organization; criminal responsibility; criminal responsibility of legal entities; political-legal responsibility

Adresa autora
Author's address

Enis Omerović
Univerzitet u Zenici
Pravni fakultet
enis.omerovic@unze.ba